

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

*V*itézvári Simonyi báró königswardi bravourja. A kulmi csatában (1813 aug. 29. és 30.) az üldözöből üldözötté lett Vandamme tábornokot 37 ezer főnyi hadtestével a szövetségesek hada legyőzte, 8000 ezer francziát foglyul ejtett; 2 francia sas, 5 zászló, 81 ágyú és a francziák egész vonata zsákmányul esett.¹ A francia had-

testnek alig fele tudott a Kleist hadosztály ellenállásának megtörése után Kulmtól keletre a szélrózsa minden irányában elmenekülni.²

A Hessen-Homburg (ma cs. és kir. 4. számú Arthúr, Connaugthi és Strathearni herczeg) huszárezred a csata másodnapján ért a harc-térre vitézvári Simonyi József báró, Mária Terézia-rendi lovag, akkor alezredesi rendfokozatban álló parancsnokának vezetése alatt.

Schwarzenberg herczeg, tábornagnak a francziák üldözésére adott parancsa a friss erőben beérkezett, az eddigi harcokban még részt nem vett Hessen-Homburg huszárezred parancsnokához igen rövid volt: Menjen az úr és vele született igazi magyar huszár módjára nyugtalanítsa a francziákat.³

A francziák nyugtalanítását, megingott soraiknak végleges megsemmisítését jobb kezekre nem is bízhatta Schwarzenberg; a legvitézebb huszár már eddig is számtalanszor bizonyosságát szolgáltatta annak, hogy gyors elhatározás, vakmerő és minden akadály legyőzésére kész

¹ Dr. Gaston Bodart: Militärhistorisches Kriegs-Lexikon. 1907. Wien és Leipzig. C. W. Stern. 456. l. és Rudolf Friedrich: Der Herbstfeldzug. Berlin. 1912. S. Mittler. II. kötet. 96. l.

² Freiherr v. Freytag-Loringhoven: Kriegslehren nach Clausewitz aus den Feldzügen 1813 und 1814. Berlin. 1908. S. Mittler. 54. l.

³ Nagy Géza: Vitézvári báró Simonyi József obester. Hadt. Közl. 1912. 514. l.

merészség szerencsésen egyesül benne. A reá háramló feladat is ily követelményeket támasztott a vitéz Hessen-Homburg huszárokkal szemben, de emberül meg is feleltek a parancsnak!

Az a francia sereg, melynek nyomába a dicsőségre éhes, hagyományos hősiességét új babérokkal gazdagítani kívánó huszárcsapat szegődött, nem volt megvetendő ellenfél. Bár megtépve a harcztól, elcsigázva annak két napos tartamától, megingatva a váratlanul porba hullott, Drezdánál még negyednapja győztes zászlók balsikerétől, — számra nézve mégis tetemesen fölülmulta az 1000 főnél nagyobb, főleg gyalogságból álló francia mellékoszlop a három századnyi Hessen-Homburg huszárokat, akiknek folytonos támadásait a kedvezőtlen, hegyes-bokros terep sem segítette elő.

A visszavonulásában folyton zaklatott, menetében megakasztott francia had végre, azon hiszemben, hogy egy, a lovassági harcra, támadásra alkalmatlan hegyalakulás a huszár csapat ártó szándékának véget vet, *Königswalde* mellett (Nollendorftól keletre) egy sziklás meredélyen védelmi állást foglalt.

Itt bizonyította be újólág Simonyi és huszárcsapata, hogy mi mindenre képes a magyar huszár és hogy egy üldözött, erkölcsi és testi erejében megfogyatkozott ellenfél, kiváló terepviszonyok között sem tud eredményre vezető ellenállást kifejezni, ha a támadó által a gyors és a helyzethez mért elhatározás kellő eréllyel véghez vitetik.

Simonyi is gyorsan határozott: egy századot gyalogtűzharczhoz lóról leszállatott, két századdal pedig — megkerülvén a francia állást — karddal támadott a vitézül védekező gyalogságra.¹

A francia védő sereg ellentállni nem tudott. Egy része vitéz harcban elesett, másik része megfutamodott, két tiszt és 115 ember, 14 ló a Hessen-Homburg huszárok kezére jutott.²

A 19. számú cs. és kir. Ferencz Ferdinánd magyar gyalogezred a lipcei csatában. A lipcei csatában résztvett magyar gyalog csapatok kiválóságukról igen számos példát szolgáltattak s különösen a Bianchi hadosztálynak magyar gyalogezredei a Hessen-Homburg (mai 19. számú), a Hiller (mai 2. számú), a Hieronymus Colloredo (mai 33. számú) az Eszterházy (mai 32. számú), valamint a Simbschen (mai 48. számú) és a Davidovich (mai 34. számú) magyar gyalogezredek, melyek már az 1812. évi hadjáratban is Bianchi alatt

¹ Dr. J. Hirtenfeld: Der Militär Mária Theresien Orden etc. Wien. 1857. I. köt. 741. l.

² Johann Baptist Schels: Kriegsscenen etc. Pesth. 1843. I. Band. 161. l.

dicsőséggel harczoltak,¹ szereztek a magyar névnek dicsőséget, aminek legmeggyőzőbb bizonyítéka, hogy a hadosztályparancsnok, Bianchi Vincze Frigyes báró, később casalanza herceg, a pozsonyi hídfőnek 1809. évi védelméért szerzett érdemei fejében a katonai Mária Terézia-rend lovagja, a lipcei csatában szerzett érdemeiért a rendnek parancsnoki keresztjét, Haugwitz gróf, dandárparancsnok és a hadosztálynak három ezredese² a rendnek lovagi keresztjét, az ezredeknek tisztjei és legénysége pedig a dicsérő elismeréseken, pénzjutalmakon kívül nagyszámú kitüntetésben részesültek.

A hadosztály magyar csapatainak a lipcei csatában tanúsított kiváló vitézségét Schwarzenberg herceg, a szövetséges csapatok főparancsnoka külön kiemelte és erre vonatkozólag Bianchi harcztetésében csak ezt írhatta: Hogy mily dicsőséget vívott ki magának e napoknak harczaiában a magyar gyalogság, azt már a hadsereg parancsnoka, Schwarzenberg herceg tábornagy elismerte azon jelzőkkel, melyek e bátor csapatok vitézségének örök emlékei lesznek.³

A Fülöp, Hessen-Homburgi örgróf nevét viselő (ma cs. és kir. 19. számú, Ferencz Ferdinánd főherceg) magyar gyalogezred az első és második csatánapon állott harcban és lipcei babérjai az 1. és 2. zászlóalj hősiességének gyümölcsei.⁴

Az első csatánapon, 1813 október hó 16-án az ezred a Bianchi hadosztály kötelékében, Haugwitz gróf tábornok-dandárparancsnok személyes vezérlete alatt mint jobb oszlop támadt a Markleeberg és a Pleisse patak folyását kísérő ligetekben állást foglalt franciák ellen. Ezek szívós ellentállásán már megakadt volt a nap folyamán a 2. osztrák hadtest és a *Wittgenstein* vezette orosz és porosz csapatoknak előnyomulása.

Amint a zászlóalj harcralakzatba átment, a zászlóaljnok parancsnoka, *Bartholémy* őrnagy azt a parancsot vette, hogy egy hat löveg-ből álló francia üteget — mely különösen hátráltatta a támadást — foglaljon el.

¹ Pileh Jenő: Magyar csapatok az 1812. évi hadjáratban. Hadt. Közl. 1913. I—III. füzet; erre vonatkozólag a Hadt. Közl. 1913. I. füz. 9. l.

² Stutterheim Ferencz, a 19., récei Récsy Adám, a 33. és Dressery Vilmos, a 48. magyar gyalogezredeknek ezredesei.

³ Weissenbacher Viktor: Geschichte des k. u. k. Infanterie Regiments No 19. Erzherzog Franz Ferdinand etc. Wien. 1896. Kreisel & Gröger. 435. l.

⁴ Az ezred 3. zászlóalja a Krakkó melletti Podgorzében, béke állomásán volt ekkor még és csak 1814-ben rendeltetett a hadszíntérre.

A vitéz zászlóalj a személyes bátorságáról is híres Bartholémy őrnagy lelkes példájától elragadva, az ütegnek vészes tüzelése daczára elsöben annak lovas lövegfödőzetét szalasztotta meg, majd pedig magát az üteget foglalta el. Az ütegnek visszafoglalására a francziák ismételtelen intéztek támadást a magyar gyalogzászlóaljra s végül egy nagyobb lovasrohammal sikerült is az ütegtől azokat elszorítani. De ez a pillanatnyi siker csak rövid idejű volt: a rettenthetetlen Bartholémy őrnagy zászlóalját újra rohamra vezeti és végleg elfoglalta a sokat vitatott üteget.

A 2. zászlóalj *Aichelburg* báró százados parancsnoksága alatt azt a meghagyást vette, hogy egy erdőcske ellen nyomuljon elő, mely mögött francia gyalog- és tüzérsztagok állottak.

Az ezredparancsnok, Stutterheim báró ezredes maga is a zászlóalj első soraiban küzd, bár a drezdai csatában kapott sebeiből még ki sem gyógyult.¹

Gyilkos golyózápokban, elkeseredett kézi tusa után a zászlóalj el is foglalta az erdőcskét és a francziákat kiverte belőle és így a francia tartalékesapatoknak visszavonását is kikényszerítette.

A csata másodnapján, október hó 18-án az ezred a Haugwitz dandár kötelékében Lichtenstein Lajos herczeg altábornagy hadosztályához volt beosztva, amely Gröbern felől *Wachau* felé nyomult előre.

A 19. ezred Stutterheim báró, ezredesének parancsnoksága alatt a *Lössingtől* keletre fekvő mocsaras talajon nőtt ligetek ellen támadt, hogy azokból a francziákat kiverje.

A nehéz terepviszonyok és a gyilkoshatású francia gyalogsági és tüzéségi tűz ellenére az ezred rendíthetetlenül nyomult előre, bár a támadó lökemet az arcvonal előtt terjeszkedő széles és mély vízmósások ismételtelen megakasztották. Az ezred tisztjeinek lankadatlan erélye és vitéz példaadása azonban mindig újabb erőt tudott az ezred fáradtságtól elesigázott legénységébe önteni.

Stutterheim báró ezredparancsnok, Bartholémy báró őrnagy, Aichelburg százados zászlóaljparancsnok, Schuput százados, Belletti és Éles főhadnagyok, Schilleny és Huberth zászlósok mindenütt elüljárnak a golyózápokban s így vívja ki az ezred azt a dicsőséget, hogy a Haugwitz dandár feladatának megfelelhett, a ligetet elfoglalta és azt, daczára a három órán át tartott oldalozó ellenséges tűznek, végleg birtokában meg is tartotta.

¹ 1814 január hó 3-án meg is halt sebesülései következtében Baselben.

A két csatanap igen véres áldozatot követelt a Hessen-Homburg ezredtől is. 80 esztendőre visszatekintő múltjában ez volt a legnagyobb veszteségekkel járó csatája: 4 tiszt és 97 közvitéz a csatatéren halva maradt, 14 tiszt és 579 közember megsebesült. 3 tiszt és 62 főnyi legénység fogságba került. 82 közembernek nyoma veszett; 820 fővel kevesbedett a vitéz Hessen-Homburg gyalogezred ismét, négy nappal a drezdai csata után, melyben összes vesztesége 569 főt tett ki!

A lipesei csata napjainak 100. évi fordulóját méltán ünnepli meg vitézségének és kötelességteljesítésének legszebb emléknapjaiként a manap 179 éves múltra visszatekintő ezred.

N. THURZÓ KÁLMÁN.

Frimont János gróf sírja. E folyóirat 1912. évi 3. füzetében «Elfelejtett sírok» cím alatt, palotai Frimont János gróf, antrodocoi herceg, lovassági tábornok sírja is az ismeretlenek vagy kevésbé ismertek között szerepel.

Miután az 1831 december 26-án elhunyt generális sírját jól ismerem, az alábbiakban kimutatom, hogy nyugvóhelye sem elfelejtve, sem elhanyagolva nincs, s ha egykor arra kerülne a sor, hogy a Mária Terézia-rend lovagjainak hamvait közös mauzoleumba gyűjtsék össze: Frimont földi maradványainak megtalálása semmi nehézségbe nem ütköznék.

Nagyváradtól alig 10 kilométernyire nyugat felé fekszik Bihar vármegyének egyetlen németajkú, de most már erősen magyarosodó községe Ujpalota,¹ melynek lakosait az elsassi származású Frimont János (akkor még csak báró) telepítette oda. A 7—800 lakosú falu keresztalakra épült; a kereszt mindenik szárát egy-egy széles uteza alkotja, a melyeknek metszópontjában az 1824-ben szintén Frimont bőkezűségéből épült róm. kath. templom áll.²

A templom egyenlőszárú keresztalakú. Főbejárója az északi oldalon nyílik. A nyugati és keleti keresztvég felett alacsony torony áll. A kereszt szárainak metszópontja, illetőleg az egyház négyzete, fölé pedig a kissé nyomott s így kellőképen nem is érvényesülő kupola borul.

Frimont sírja az egyház déli oldalán, a szentély alatti altemplom-

¹ A vele szomszédos Ópalota (a középkorban «Ders palotája») ma már csak pusztá.

² Rajzát közli a Borovszky szerkesztésében megjelent «Biharvármegye és Nagyvárad monográfiája». 418. l.

ban van, a melybe, kívülről, vasajtóval elzárt lépcső vezet. Az altemplomban kis márványoltár áll; előtte van Frimont és felesége: Mittersbacher Katalin sírja, melyet kőlap fed be. Az idegen származású, de később nyelvében és gondolkodásában egyaránt magyarrá vált vitéz katona sírja nincs elfelejtve. Halottak ünnepén az újpalotai altemplomban is kigyúlad a kegyelet és emlékezés mécsvilága, az immár nagyrészt parcellázott szentjánosi uradalom egykori birtokosának hamvai felett.

A templom sekrestyéjében őrzik Frimont kisméretű, olajfestésű arcképét, a mely őt magyar tábornoki díszruhában ábrázolja; ugyancsak itt függ egyetlen fiának, Bélának, díszmagyar ruhás arcképe is. Béla gróf (ha jól tudom, a mult század hatvanas éveiben), Bécsben, szerencsétlenül járt. Egy fegyveres bolt előtt sétált el, a melyben valaki — elég vigyázatlanul — töltött puskával babrált. A puska elsült s a golyó Béla grófot találta, a ki jajszó nélkül holtan esett össze. Nővére, Theodóra grófnő, Lónyay Andor felesége lőn, a kitől a szentjánosi uradalmat fia Tivadar örökölte. Ez azonban vagyonilag megbukott, a mikor is minden birtoka kótya-vetyére került.

Az előbb elmondottakkal kapcsolatosan azt is megemlítem, hogy Frimont János háza Nagyváradon, a Széchényi-téren, a vármegye-házával szemben állott. Régi divatú, de kényelmes nagyúri lakás volt, a melybe 1872-ben a kir. törvényszék költözködött. 1897-ben bontották le a régi világ ezen egyik érdekes maradványát, a midőn is az új törvényszék palotáját építették helyére.

*

Frimont Jánosnak Ferencz király, 1827-ben, több biharvármegyei községet adományozott.¹ Midőn Rhédey Lajos gróf, őt a beiktatás alkalmával felköszöntötte, Frimont többek között — magyar nyelven — így válaszolt:

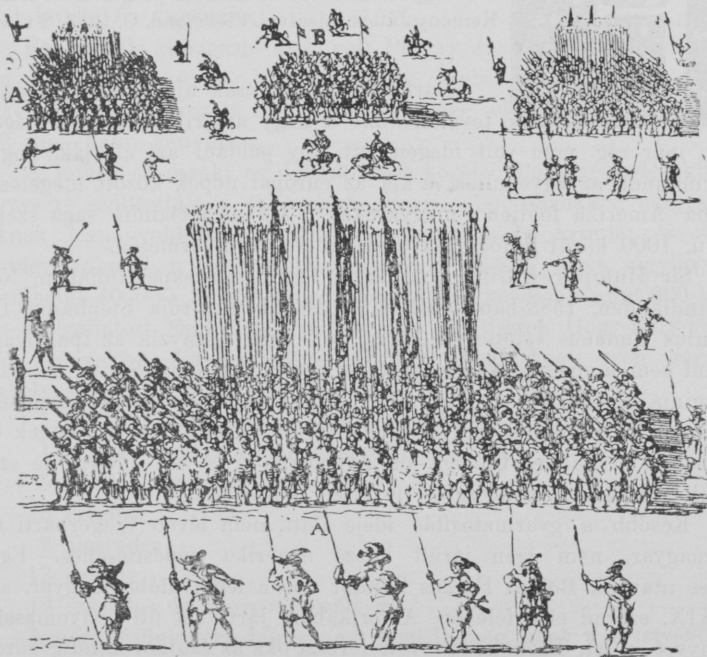
«Különös öröm és háladatoság foglalja el ma szívemet, mert ha meggondolom, hogy legkegyelmesebb Koronás Királyunk eddig tett szolgálataimnak Jutalmát, melyekkel Nevemet és Mejjemet már díszíteni méltóztatott, ma azzal a' megkülönböztetéssel tetézi, hogy a' felolvasott Királyi Adomány Levélnél fogva hat Helységekkel megajándékozván, a Magyar Nemes Birtokosok Társává tett, méltán örvendek és sok rendbéli kegyelmét legalázatosabb Fiuji és leghívebb Jobbágyi

¹ Az eredeti adománylevél a Gyalokay-család levéltárában van.

háladatossággal fogadom, tisztelem. Ha szemlélem hogy ujj Birtokomba a' Törvényes Bévezettetésem alkalmatosságával ily díszes és számos Gyülekezethez vagyon szerencsém, méltán örülök és Magyar igaz szívűséggel köszönöm megjelenéseket.»

Frimont fenti szavai igazolják, hogy jogunk van őt magyarnak tartani, s vitézi tetteit a magyar harci dicsőség évlapjain kell elkönyvelnünk.

GYALOKAT JENŐ.

Hadrend a XVII-ik században.